

HORVÁT ISTVÁN 1843-IK ÉVI EMLÉKIRATA A N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL.

Midőn a boldogemlékü József nádor, ki a Nemzeti Múzeum fejlődése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett, s kinek félszázados nádorsága összeesik a Magyar Nemzeti Múzeum alapításával, fejlődésével, megizmosodásával és palotájának felépítésével, 1843-ban a Múzeum igazgatójává *Kubinyi Ágostont* nevezte ki, ez, hogy magát az intézet különböző gyűjteményeiről tájékozhasssa, azzal kezdte meg hivatalos működését, hogy a Múzeum osztályóraitól kimerítő jelentést kért a kezelésökre bízott gyűjtemények eredetéről és állapotáról. Ezen hivatalos felszólításra Horvát István, a Nemzeti Múzeum akkori nagytudományú könyvtárnoka s az intézet több évig volt helyettes igazgatója egy emlékirattal felelt, melyben a múzeumi könyvtár történetét és állapotát 1802—1843-ig ismertette. Ezen emlékirat a Nemzeti Múzeum könyvtárának történetéről, oly érdekes, ma már csak kevesek által ismert adalékot nyújt, hogy érdemesnek tartjuk azt a könyvtár ügyirataiból folyóiratunkban egész terjedelmében lenyomatni. Megjegyezzük, hogy az emlékirat oly időben készült, midőn a Nemzeti Múzeumnak még saját palotája nem volt.

Horvát István emlékirata így szól:

*

„Tekéntetes Igazgató úr, különösen tisztelt Uram!

A folyó évi Aprilis 22-dikéről 3-dik szám alatt hozzám küldött hivatalos levele következtében tartozó tisztelettel s engedelmességgel tudtára adom kevánt fölvilágosítás fejében azokat, a miket a Széchényi országos könyvtárról, melyet fölállíttatása első időszakától folyton folyva ismertem és használtam, tudok.

A halhatatlan emlékezetű s Hazája eránt lángoló szeretettel viseltető Széchenyi Ferentz Gróf visszaérkezvén országos Nápolyi követségéből — mellynek tárgya, egy a Magyar Karoktól és Rendektől a Nápolyi Királynak országunkban mulatása emlékezetére veretett emlékpénznek általadatása volt — eltekélé magában szeretve tisztelt Hazája oltárára valamelly nagytulajdonu hála áldozatot le tenni. Ennél fogva kedvelt theresiánumi egykori Tanítójával, a híres Denis Mihálylyal — ki ekkor már a Bétsi Tsászári Könyvtárnak nagyhirű és érdemű Öre volt — tanácskozásba ereszkedvén, örömmel el fogadta azon javaslatot, hogy egy föllállítandó Magyar Nemzeti Könyvtárral lepné meg a nemzetiséget naponként magasabb fokra emelni törekedő Magyar Nemzetet.

Ettől az időtől, a még akkor Latin nyelvet igen tisztelő időszakban, jelszavává válék a nagylelkű Grófnak: „*HUNGARIAM et HUNGAROS*,” s Magyar Ország neve alatt igen természetesen a Magyar Korona oltalma alá egykor tartozott minden melléktartományok is értettek, s hasonló kiterjedésben vétettek a Magyar Irók is; — sőt még azon külföldiek is, kik Nagy Magyar Országról akármit valaha irtak, a Nemzeti Könyvtár körébe számláltattak.

Tzélhoz jutás végett nagy mennyiségű pénzt költött a különben is bőadakozásu Gróf, s a könyv és Kézirat, továbbá Kép és Földabrosz, meg régi magyar pénz szerzésben segéde s úgy szólván jobb keze volt a szinte igen nemes keblű Kocsobai Tibolth Mihály, Lajos fiának kedvelt nevelője, ki nem kémélve fáradságot, s mindenféle akadályokat legyőzve, nem sokára, Czenken, Soprony vármegye kebelében, a boldog emlékezetű Gróf szokott lakhelyén — hol most mind ketten nem messze egymástól áldásban nyugszanak — föllállította az annyira óhajtott nemzeti Könyvtárt.

Ugyan Tibolth Mihály fáradhatatlan szorgalommal elkészítette a Nemzeti Könyvtár Lajstromát is, melly illy tzim alatt napfényre bocsáttatott: „*Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchenyi. Tomus I. Scriptores Hungaros et Rerum Hungaricarum Typis Editos complexus. Sopronii, typis Siessianis, 1799. Pars I. A—L. et Pars II. M—Z. in 8. — Következő évben kiadatott: „Index Alter Libror. Bibliothecae Hungaricae*

Francisci Com. Széchényi duobus Tomis comprehensos, in Scientiarum ordines distributos exhibens. Pesthini, typis Trattnerianis, 1800. in 8°. E lajstromokban, a mi figyelemreméltó, azon rendszer szolgál alapúl, melly im e könyvben előterjesztetett: „Michael Denis, Einleitung in die Bücherkunde. Zweyte Ausgabe. Wien, 1795. in 4-to I—II. Theil. — Sőt Denis írta a lajstrom első kötetéhez az előbeszédet is.

De e Könyvtár még mindeddig magános tulajdon volt. Csak 1802-dikben ajándékozta azt a buzgó birtokos édes Hazájának, kinyervén I. Ferentz Magyar Királynak megegyezését s egyszersmind alapítványát. Költ az alapítvány Levél Bétsben november 25-dikén 1802-dik esztendőben, melly szerént a Széchényi Országos Könyvtár öre, (Miller Jakab Ferdinánd), az Irnok (Petrovics Ignácz) és az Intézet szolgálja (Pavorics Jakab), a Haza fenséges Nádora, vagy ennek nem létében, a Fenséges Magyar Helytartó Tanács kormánya alá bizattak, s fizetéseiket mindnyájan, a mi ezen három egyedre nézve némelly részben még ma is történik, a Pesti Fő Oskola pénztárából vevék, s az alapítónak pedig és családja közül az idősebbiknek kinevezési jog tulajdonítottatott.

Első lakhelye az Intézetnek a mostani Seminarium épületében, hol akkor a Fenséges Curia is tartózkodott, volt, s ottan nyitattott ki először 1803-dikban Augustus 20-án jelenlétemben is, minekutána tudnivágyásból a Czenkről érkezett ládákat kiüríteni s a könyveket, kéziratokat (mert a Pénzek sokkal későbbben hozattak Pestre), képeket és Földabroszokat rendberakni segítetttem.

Még ezen esztendőben szerentsés volt az Intézet December 10-dikén a Szent-Pétervárából vissza jött fenséges Nádort az alapító társaságában fogadni, melly alkalommal ime két könyv is napfényre bocsáttatott: „Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae. Tomi I. Supplementum I. A—Z. Posonii, 1803., typis Belnayanis.“ És: „Index Alter Libror. Bibliothecae Széchényiano Regnicolaris Suplemento Primo comprehensos, in Scientiarum Ordines distributos exhibens. Posonii, 1803. in 8° typis Belnayanis.“ — Mindezek, mind az előbbeni lajstromok csak most küldettek meg ajándékol minden Törvényhatóságoknak és minden magyar országi Iróknak, és ugyan az utóbbiaknak

olly kérelemmel, hogy saját kezükkel az átalvételről választ küldjenek.

Erre közfigyelem ébredett az egész Hazában, s most már látván a lajstromokból a Tudósok, mivel bír és mivel nem bír a Nemzeti Könyvtár, vetekedve siettek mások is gazdagítani az országos köz kintset, mellyet az alapító maga is naponként temérdek költséggel bővített.

Azonban November 19-dikén 1805-dikben a Bétshez közelítő Frantzia ország miatt a Haza fenséges Nádorának rendelkezéséből a Nemzeti Könyvtár Temesvárra vitetett kotsikon a Pesti Fő iskola költségén, honnand tsak Martius közepe felé a legnagyobb sarakban 1806-dikban hozatott vissza.

Alig rakattak bé a vissza hozatott könyvek előbbi helyeikbe, ttüstént új tsapás érte a kezdetben álló Intézetet. Pesten királyi rendelkezésből Papnevelő Intézet állittatván föl, e végből a Királyi Curia a Fő iskola épületébe szállittatott, a Fő iskola pedig mostani lakhelyébe költözött, hol a Nemzeti Könyvtár is egyidőre nyughelyet kapott. Itt egészen ujra kellett mindent jelelni és rendezni a terem nagy különbözése miatt, mellybe 1807-ben Ferentz Királynak márvány mellszobra, Procoptól készítve, szinte fölállittatott az alapító bőkezűségéből, ki egyúttal kiadatta és szertesztét küldözte imez új Könyvlajstromokat is: „Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano Regnicolaris. Tomi I. Supplementum II. A—Z. Sopronii, typis Siessianis, 1807. in 8°.“ És: „Index Alter Supplementi II. Pestini, typis Trattnerianis, 1807., in 8°.“ — Ez is, mint az első Pótlék Lajstrom, Petrovics készítménye: de egyszersmind ez a Széchenyi országos Könyvtárnak utolsó közrebotsátott lajstroma. Mennyire halladott volna Magyar országnak Irodalmi Története, ha a Lajstrom kiadás félbe nem szakasztatik!!

Fájdalom! már ekkor belső sinlődés emésztette az Intézetet. A Könyvtárnok minduntalan más és más helyet ada a könyveknek s Petrovics előtt gyanúba esék arról is, hogy elhordja kéz alatt a könyveket: az Irnok, egykor Széchenyi Pál Gróf nevelője, nyilván fölszólal, s tébolyodottság ürügye alatt elmozdittatik a Könyvtár mellől, s helyébe az alapítótól Gruber Pál Antal neveztetik ki, s ez szinte özsze nem férhetvén előljárójával, egy év mulva elhagyja a Könyvtárt, s helyébe Sztrázsay József Alajos

neveztetik ki a Könyvtárhoz, kit nem sokára tolvajságért el kellett bocsátani.

Terhelék fölötté a Haza fenséges Nádorának gondos szívét a Széchenyi országos Könyvtár vándorlásai, s most tehát állandó lakhelyről, és ugyan az Intézet fontosságához illőről, gondolkozék, s Tervet készítetté a Széchenyi országos Könyvtár öre által egy már sokkal több ágazatokra kiterjedő Magyar Nemzeti Museumról, helyetadótt egyszersmind mindenféle Magyar országban talált Régiségeknek és Magyar országot illető Természetieknek és Kézi Műveknek. Kiadatott nyomtatásban e terv illy tzim alatt: „Museum Hungaricum Excelsis Regni Proceribus et JJ. Statibus ac ordinibus exhibitum. Budaë, typis regiae Universitate Hungariae (1807.) in folio.“ Kiosztatván az országgyűlés alatt e munka, de szét is küldetvén a Törvényhatóságokhoz, most ugyan alkalmas hely hiánya miatt a tárgy el nem döntethetett: Mindazonáltal még is azt a hasznót szülte, hogy az országgyűlés minden a Fejedelemnek ajánlott 1 forinttól 1 garast beszedetni rendelt a fölállítandó Magyar Nemzeti Museum tőkepénzének alapittatására. Minden esetre pedig, mint az 1807-diki Törvénynek XXIV. tizikkelye hirdeti, nagy köszönettel az alapító eránt a Széchenyi országos Könyvtár minden ágazataival együtt országos oltalom alá vétetett, s a Magyar Nemzeti Museum neve is most legelőször a törvényben megpendítettett.

Fényes szerentséjének tartotta azt is az új Magyar Nemzeti Museum, hogy Május 6-dikán Ferdinánd Korona Herczegtől, mostani ditső Urunktól, Május 21-dikén pedig 1807-ben magától Ferentz Királytól meg nézetett, s kegyes meg elégedést hallhatott. E nagy vendégnek mutattatott be legelőször a Széchenyi Magyar Pénz Gyűjteménynek Lajstroma, mellyet Schönwisner István készített három kötetben és egy különös Réztábla kötetben. Ezen Lajstrom is a Törvényhatóságokhoz szerteszt küldetett és a Tudósoknak ajándékul osztogatott.

1808-dikban I. Ferdinánd és Maximilián Királyoknak Török országban tartózkodó Követeikhez küldetett eredeti leveleik jelentek meg nyomtatásban Miller szorgalma által; megvétettek a garasokból bégyült pénzből 4500 forinton Eder Károly erdélyi szász tudós Kéziratai; Rhédey Lajos gróf Kéziratokat ajándékozott a nemzeti Könyvtárnak; végre a tudományosságának állandó

pártfogója Kubinyi Péter, mindenféle és számos értekezésekkel, pénzekkel és ásványokkal bővítette a Nemzeti Museumot, Ugyan ezen évben nyerte a Museum Grassalkovich Herczegtől azon tért, mellyen most a Fűvész Kert vagyon, mellyet a Fő iskola régi Fűvész Kertének terével, a mostani belvárosi egész *szép Utta* előbbi üres terével eltserélt, s e Tsere az 1808-diki Törvény 8-dik tikkelyében jóvá hagyatott, és a Nemzeti Museum ortalma világos törvény által a Haza fenséges Nádorára bízott.

Erre a határtalan kegyelmű Pártfogó 1809-dik kezdetén minden általa birt kéziratait a híres, Práy Györgynek, úgy a töle tizenkét ezer forinton vásárolt Kovachich Márton Kézirat Gyűjteményét is a Museumnak ajándékozta. Alig vétettek által azonban e Kintsek, tüstént Május 21-dikén 1809-dikben a Francia veszély elől a Széchenyi országos Könyvtár Nagy-Váradra vitetett, s innend 1810-diki Mártius 7-dikén hozatott vissza.

Kirakatván ismét a vándorlott nemzeti Könyvtár maga helyére, nem sokára fényesebb alakot vón magára: mert elérkezett Pestre és huszonkét hazai fákból készült tsinos almárjomban tereme közepén két sorban szemlélésre ki tétetett a Széchenyi ajándékozta Magyar és Erdélyországi gazdag Pénz gyűjtemény, s ennek ime pótlék lajstroma is nyomtatásban kiadatott és szétküldetett: „Appendix ad Catalogum Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchenyiani. Pesthini, typis Trattnerianis, 1810. in 8°.” Ez Miller Jakab Ferdinánd munkája. Megvétettek ugyan ez évben 3000 forinton Szirmay Antal, udvari Tanácsos, Kéziratai; az Egri Káptalan Verántius Antal Esztergomi Érseknek, a Nagy váradi Káptalan pedig Forgách Pál Gróf s Kanonoknak husz kötetre menő Kéziratait is ajándékba küldötte. Ellenben a legkinosabb tsapás érte a nemzeti Intézetet, midőn részént segedelmi garasokból, részént nagylelkű hazafiaknak alapítványaikból (mellyek többnyire Miller Jakab Ferdinánd onszolásaira tétettek) már 479,541 forintra nevededett tőkepénzei az esmeretes Deválvatio által egy ötöd részre leszállítottak.

Az eddig tsak egy osztályból állott Intézet 1811-dik évben már különbféle mintegy egymástól elvált ágakra kezdett oszlani. A nagyobb számra nevededett Ásvány Gyűjtemény, mellynek alap követ Széchenyi Grófné gyűjteménye tette, Tehel Lajos szemé-

lyében különös őrít nyert, s most már napról napra mindinkább bővült.

1812-dikben Koller József Pétsi nagy Prépost szinte Verántius Antal Esztergomi Érseknek néhány eredeti Kézirataival kedveskedék a Nemzeti Könyvtárnak; a Posonyi Társas Káptalan pedig, közbejöttömmel, legbetsesebb Kéziratait, mellyek között vala a Magyar Nyelvnek legrégebb Nyomdoka is, tette le a Haza oltárára. Ekkor jöttek a Könyvtárnok ajándékából a nemzeti Könyvtárba Mészáros Ignácz Kéziratai is. De egyúttal Mártius 1-sőjén 1812-dikben Miller Jakab Ferdinánd a fenséges Nádortól a Magyar Nemzeti Museum Igazgatójává kineveztetvén, a Széchenyi országos Könyvtár Órének hivatala megürült, miből kellemetlen s nem várt összeütközések és bonyolódások támadtak.

Széchenyi Ferentz Gróf, nem gyanítván valamely akadályt, nem sokára a megürülés után alapítványi jogával élve engemet nevezte ki a nemzeti könyvtár Órévé, s ugyanezt megírá a Haza fenséges Nádorának, kinél e hang, mint a törtétekből gyanítani lehet, elhangzott. A Gróf, nem kapván November 15-dikéig választ kinevezésére, ugyan e napon kineveztetésemet a Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak is, de egyúttal nekem is, megírá. Azonban mind ennek nem lön sikere. Az üresedett hivatal továbbá is üresen marada. Azt okozá inkább e történet, hogy az 1813-diki Magyar hivatalos Tiszt Lajstromban már nem a régi „*Bibliotheca Széchenyiano Regnicolaris*“ tzim, hanem a „*Museum Nationale Hungaricum*“ állott, a mi mai napig állandóul megtartatik.

1813-dikban a Magyar Nemzeti Museum Batthányi Antal Gróf nagytelkét vevé meg, s előbbi széputtzai telkét eladá. Innend következett, hogy a Széchenyi országos Könyvtár 1817-ben ismét új lakhelyre vándorlott. Résztént ó lakhelyén, résztént ezen új lakhelyben fogadá a Magyar Nemzeti Museum 1814-dikben october hónapban a három szövetséges Fejedelmet, úgy mint Ferentz Királyt, Sándor orosz Tsászárt, és Fridrik Wilhelm Burkus Királyt.

Régi épületek állván az új telken, ezeknek alkalmaztatásuk, s minduntalani javítgatásaik a Museumnak tsekély tőkepenzét majd mind fölemésztették, honnand nagy inség hárult a fokonként szaporított tisztviselőkre, kik a drágaság miatt is nyomorult

fizetések mellett majd az éhen halással küzdöttek. Innend köz elégedetlenség s más rut baj következett, inkább elhallgatandó, mint kimondandó.

1814—1815-dikben kiadatta Szécéhnyi Ferentz Gróf a nemzeti Könyvtár Kéziratainak lajstromukat Millerrel illy tzím alatt: „Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Szécéhnyiano. Regnicolaris. Sopronii, typis haeredum Siessiano-rum, 1814—1815. in 8°. Vol. I—III.“ Készen volt a Kép és Földabrosz Lajstrom is kéziratban — de az elkedvetlenedett Gróf többé a Kiadást nem akarta folytatni, mivel az Igazgatónak némelly helytelen tetteivel is méltatlanul megbántatott. Ha nem érteném is, önkényt meg fogható, hogy illy esetek által sokat veszített a köz ügy.

1815-dik évi December 7-dikén végre váratlanul 1000 papiros forint fizetés, de nem sokára nyujtandó jobb állapot ígérete mellett, ki nevezte engemet a Haza szeretve tisztelt Fenséges Nádora Szécéhnyi országos könyvtár örévé, mi a Gróf szívét némi részben megvigasztalta. 1816-diki Junius 27-dikén Kovachich József Miklós 500 papiros frt fizetéssel rendeltetett mellém segédül, ki azonban Augustus 29-dikén 1821-ben butsut veve az Intézettől, mióta mostanig egyedül magam viseltem a Könyvtárnak minden terheit.

Kineveztetésemmel együtt vevém a Fönséges Nádor parantsát, hogy Kriebel József, Gallitziában fényes hivatalt viselő Hazánkfiának, történeti törekedéseit összemunkálkodva elősegiteném. Ez a buzgó férfiú mostani lakhelyünk történeteit deák nyelven Homerustól mostanig akará pompásan kiadni, s a könyveiből bejövendő pénzt, ha a nemzeti Museum Kéziratait saját költségein kinyomatja, egészen a Museumnak által kellvén engedni. Éreztem ezen összemunkálkodásra elégtelenségemet, s mellőztetni kérem tőlem a nagy bizodalmat. Azonban a legkegyesebb Nádor igaz vallástételemet, szerénységnek magyarázva, nem hívé el, és sürgeté parantsa kivitelét. Innend kéntelen valék temérdek áldozat, időfölszentelés, és folytonos tanulás mellett magamnak tzelhoz vezethető esmereteket, mint egy az A. B. Cén kezdve gyűjteni, a mi egész életem föláldoztatásába került. Ugyan is, midőn Kriebellel összejövén és a munkakiviteléről tanátskozván, tapasztalám, hogy ő tsak a folyamokból, nem pedig magukból, a leg-

tisztább Kutfőkből, óhajtana dolgozni, ezt a Kritikai szabályokkal meg nem tudván egyeztetni, mentem előbbre magam azon ösvényen, mellyet egyedül helyesnek véltem, s ezen eltekéléssel egy nagy történeti Reformációba buktam, mely képes fölforgatni a világ közönséges történeteit Nagy Károlyig.

Kriebel néhány év előtt elvégzé munkáját deák nyelven — barbarus deák nyelven — s megküldé a Museumnak. Ez azt, ma már, midőn nálunk a deák nyelv, ha nem utálttá, legalább nem kedveltté vált, aligha kiadandja: Én is elvégeztem, de csak jegyzetekben, több száz kötetet betöltő vizsgálataimat. Ujra mondom e fáradozás egész életembe s minden értékembe került.

Midőn a Pesti Főiskola épületében álló nemzeti könyvtárt lajstromok és könyvjelelések nélkül által vevém, 1817-dikben pedig a Batthányi telekre által szállítám, benne mindent ujra kellett rendeznem, utóbb pedig a Két Schedius Lajos nagylelkű részvételével össze irnom. E munkáról meg vagynak a Lajstromok Kéziratban: de e munka ismét csak nem haszталanná vált, mert a nagy vizáradás alatt nyakra före, hogy a Nemzet Kintse megmentessék, mindent részént ládáknban, részént kosarakban az első emeletbe kellett földszínről hordatnom, utóbb pedig, le bontatván fölöttem a házfedél az Építész humanitásából, megint mindent a Ludovicaeumba kellett kasos szekereken kitakaritanom. Illy számos vizsontagságokat szenvedett eddig a Széchényi országos Könyvtár, mely össze iráskor megszámláltatván, kerek számmal kétezerszázhatvan négy kéziratot, tizen kilentezer kötetet, s közel negyven ezer különös munkát foglalt magában. De tudni szükséges, hogy a Könyvszámban már a Széchényi Gróf ajándékozta Soproni Könyvtár is benne foglaltatik.

Kineveztetésem, tudniillik, ki engesztelvén az alapítót, ez 1818-dik évben — midőn a főséges Nádor 7000 forinton Kietáibél Pál Kéziratait is megvevé — a Museum Tisztviselőinek sorsukon segíteni akarván, Soproni 9000 Kötetre rugó nagy külföldi Könyvtárat olly módon ajándékozá a Museumnak, hogy én Sopronba rándulván a Könyvtárt megbetsüljem, általvegyem, Pestre szállítsam, és Pesten az árverés által nyilván eladassék, és a be veendő pénzből a Tisztek addig is, míg róluk az ország

gondoskodik, bővebb fizetést huzzanak. Teljesítém a reám bizotakat, s midőn a Könyvek Pestre elérkeztek, s kirakattak, a Museum Igazgatója a fenséges Nádornak világos megegyezése nélkül árulni kezdé, úgyszólván igen tsekély áron a legpompásabb Soproni Könyveket, a mi közzudulást okozott Pest és Buda lakosaiban. Már 2015 forint bevétel, midőn a közzaj a Nádornak fülébe jött. Tüstént letiltá az eladást, s az új alapítvány mai napig végre nem hajtatott.

Az Igazgató, tagadhatatlan — mint az Iratok bizonyítják — nagy summa tőkepenzket szerzett az Intézetnek. Ez okozza, hogy magát mint egy alapítónak tekintette, s önkénye szerént akara tenni mindent, sőt szabadon szerette el hordani, s néha el is ajándékozni vidékieknek a nemzeti Múzeum kéziratait és könyveit. A Nádor többször rendtartásra inté, s midőn ez sem használt, sőt magának a Nádornak ajándékkönyveit is elvivegeté s a billyegeket kivakará, kéntelen volt a Nádor el vetetni tőle a Könyvtár kultsait. Én ezek által a legkedvetlenebb helyzetben sinlődtem : mert ma p. o. be irtam a Bővülés lajstromba Amade Antal Grófnak egy igen igen ritka ajándékát, megjeleltem, helyt adtam neki : Másnap beleszeretvén e nagyritkaságba az Igazgató, azt fölvitte saját könyvtárába. Többször tapasztalván illyeket, fölhagytam minden beirással, mint hogy beirásaim ellenem fegyvert nyujthatnának, én pedig nem teheték róla, hogy a könyvek százanként elvesztek, vagy eladattak. Ilyenek történtek, a mennyire tudom más osztályokban is.

1818-dikban megjelent nyomtatásban ama munka : „Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici. Budae, 1818. in 4-to, Tomus I.“ Sürgettetett ennek folytatása, de a lajstromozás alatt legjobb szándék mellett sem dolgozhattunk az akkori zürzavarakban, és elkeseredésben, küzdve tsekély fizetéseink miatt a mindennapi szükségekkel is.

Későbbben 1824-ben a fenséges Nádor Kéler Godofrid Könyvtárát, melly nem nagy, de igen jeles, vette meg a Museum számára ; utóbb Jankovich Miklós Gyűjteményeivel gazdagodott a nemzeti Könyvtár, de a mellyek, a mennyire egyenesen kéziratokat, okleveleket, és Magyar országot tárgyazó Könyveket foglalnak magukban, a veszedelmes Vizáradásban — minthogy háza ledőlni akart — nyakra főre tömegben vetettek által, s egy

részben Budára az országos Pénztárba és Levéltárba vitettek; más részről Pestvármegye Fegyvertárába először, azután pedig a Ludovicaeum épületébe takarítottak. Nem sokára reám bízott — minthogy a régiség őre időközben meghalálozott — Képeinek, Szobrainak, Pénzeinek, Ékességeinek, Fegyvereinek általvételik és összeiratásuk; reám bizattak az Igazgatósági hivatalos levelezések; reám minden, a mi csak mint dolog, magát elöadta. Esztendőket töltöttem ezen munkákban ingyen, a Széchényi országos Könyvtárra épen nem ügyelhetvén, hol ha minden ismét rendbe szedetett volna is, a rend elhordáskor elrontatott s minden fáradozás hasztalan munkává vált volna.

Utolszor a nemzeti Könyvtár gyarapodásai között Vuchetich Mátyás kised Könyvtár hagyományát és Illésházy István Grófnak Dubnitzai Könyvtárát — mellyet helyben ismét csak tömegben Pejcesek Károly Trentsén vármegyei Főszolga Birótól általvettem — kell megemlítenem. Az utóbbik, nem lévén hely, almárjom és pénz, most is ládáknban áll, az új épületbe be hozandó. Ennek egy része hasztalan régi kopott Románokból áll, mellyek egész fölső vidék kezében szerte szét szoktak forogni, s azért néha tsonkák is. De vagynak kintsek is csak ugyan ezen ajándék között.

Értenem illik azt is, hogy az alapítvány levél szerént a Teleki Grófi ág könyvtára is a Magyar Nemzeti Museumnak — nem pedig a Magyar Tudós Társaságnak — ajándékozott. Jött is hozzám a Főnséges Nádortól általvétel miatt parants, de ez végbe nem vitethetett, minthogy a Grófok addig, míg illő és alkalmas hely nem leend, a Könyvtárt által adni nem akarák. Ezt az alapítvány szerént egy a Grófi Családtól kinevezendő és fizetést huzandó őr fogja annak időjében őrzeni.

Ennyiből áll, a mit tudósításul a Széchényi országos Könyvtárról Tekéntetes Igazgató Urnak adhattam. Maga böltsen által fogja látni, hogy a ládáknban heverő, s még öszsze nem iratott tömeg könyveknek egész számukról, vagy a köteteknek bizonyos mennyiségeikről csak közelíthető vagy hihető nyilatkozást sem adhatok. — Annyi bizonyos, hogy a Magyar Nemzeti Museum Széchényi és a főnséges Nádor kegyelméből már is temérdek Kintsekkel bír, millyenekkel kevés főnálló Museum ditsekedhetik

a szomszéd országokban. Mindazonáltal ezek még mind rendező kezekre, sok munkára és igen nagy költségekre várnak.

Széchényi Lajos Gróf ő Excellentiája újabb alapítványából évenként számadás terhe alatt a Széchényi országos Könyvtár Óre 400 pengő forintnyi könyveket vehet, de csak Magyar országot szorosan illetőket. Más alapítvány gyarapodás végett nem tétetett.

A mi már a ritkább Könyveket és Kéziratokat illeti, ezekről röviden a következőket illik főképen megjegyzennem:

A) Könyvek:

1. Concordia inter Fredericum Rom. Imp. Maximilianum ejus filium et Wladislaum Hung. Regem inita. Data Budae. Char. Goth. in folio. — E nagy ritkaságot 1810-dikben a főséges Nádor vette, s nekünk ajándékozta. Ezen kívül csak egy példányát esmerem a könyvnek Austriában, a Mülki Bentzéseknél. Denis, Annal. Typogr. Michaelis Maittaire Supplementum. Vienne, 1789. in 4-to, Panzer II, p. 545. Nr. 4718. — Mivel még ládában vagyon meg nem mutathattam.

2. Constitutiones Inelyti Regni Hungariae. Mátyás királynak nagy Decretuma, mellyet Mohorai Vidfy Ambrus, Nograd vármegye Al-Ispánya, adatott ki hely- és évnélkül. Ajándékozta 1815-ben közbevetésemre a Posonyi Evangelicus Covent. Vagyon e Könyvnek Liptsei kiadatása is, s még egy másik, az elsőtől és másodiktól egészen különböző, szinte hely és év nélkül, mellyet az Ingolstadiumi Könyvtár birt. Erre utazás alatt talán méltó volna figyelmeznem, mert Panzer, Annal. Typogr. Vol. I. p. 266. Nr. 3. azt Mátyás idejéből Budai nyomtatványnak gyanítja. Tzime ez: Mathiae Regis Hungariae, Bohemiae etc. leges in dieta, ut vocatur, seu conventu generali procerum Regni Budae habita, conditae. s. l. et a. Char. Goth. in 4-to. — Példányunk, mellynek más tzime, szinte ládában vagyon, s azért még nem mutathattam.

3. Joannis de Thurocz Hungarorum Chronicon. Inest. Epistola Theobaldi Feger Librarii et Civis Budensis ad Matthiam. Hungarorum Regem. Augustae Vindellicorum 1488. (1488.) in 4-to. — Ebből két példányunk vagyon. Egyiket, melly szebb és színekkel festett, a Nádor; a másikat Széchényi ajándékozta. Jankovich birt egy példányt pergamentra — nem pedig papi-

rosra — nyomtatva, melyben Feger Ajánló levele arany betűkkel van nyomva, a mi arra mutat, hogy vagy Mátyásé, vagy Beatrix Attyáé volt a példány. Ez a kints is, úgy vélem, a tömeg között vizáradáskor által adatott.

4. Joannis de Thurocz Hungarorum Chronicon, Brunae, 1488. fol. Széchenyi ajándéka. A Teleky Könyvtárban Cornides kintsei között vagyon Thuroczinak egy Velentzei kiadatása, (?) melly eddig legritkább. Másutt, tudtomra, nem jó elő. Volt kezemben 1804-ben.

5. Vagynak a XV-dik század végéből és XVI-dik század kezdetéből szép nyomtatott Magyar országi Missaléink, Breviáriumaink és ordinariusaink, néhányon pergamentre nyomtatva. Ezekből, mivel a többi ládákban vagyon, csak Czech ajándékozta Missalénkat mutathattam meg.

6. Vagyon egy Corcordia Könyvünk, mellybe sokáig a Magyar országi Református Prédikátorok neveiket saját kezükkel beirták.

7. Jankovich Gyűjteményében a Chronicon Budensén kívül még sok Magyar Incunábulák vagynak. Ezek is ládában hevernek. Azonban a XV-dik századi Magyar Incunábulákból még igen sok hibáz. Lészen elég szerezni való a következő Kornak is.

8. Legrégiebb Magyar Könyvünk Sylvester János Uj Testamentoma, melly Uj-Szigeten Vas Vár mellett jelent meg negyedrétben 1541-ben Abádi Benedek betűivel. Birjuk e munkának Bétsi Kiadatását is 1574-ből 4-rétben. Sylvesternek Magyar Grammatikáját, mellynek csak egyetlen példánya maradt fön, Homerus munkái mellé köttetve, Fáy, Debretzeni Tanácsos birta, mig élt. Most örökösénél kellene keresni. Ez volna az első Magyar Könyv Magyar országban kiadva Uj-Szigeten 1539-dikből. Jankovits Miklós Gyűjteményében meg vagynak — s úgy vélem általa adta — Zenth Pál Levelei Magyar Nyelven, ki adta Komjáthy Benedektől Krakkóban 1533-ban. Ez a legrégiebb könyv magyarúl, de külföldön napfényre eresztve. Későbbi, és ugyan XVI-dik századi Könyveink figyelmet érdemlő számmal vagynak.

9. Jankovits Miklósnak külföldi Könyvtárában igen sok és ritka Incunábulák és Kintsek vagynak.

B) Kéziratok :

1. Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis jussu Régis Colomanni scripta Codex Ms. perg. in folio minori. Ezt jelentésemre a főnséges Nádor kérte el Moenus melléki Frankfurt városától Szent Bertalan temploma könyvtárából. Megmutattam.

2. Sacramentarium seu Missale Boldvense. Cod. MS. perg. in folio minori. E Jászói Mise Könyv. Vagynak benne régi egyházi magyar országi törvények ; találhatik egy régi Magyar országi Rövid Krónika e Kéziratban, s benne jó elő a Magyar Nyelvnek legrégebb folyóbeszédü maradványa, a két halotti Beszéd 1183-dik-ből III. Béla alatt. Megmutattam.

3. Stephani, dicti Golsonis, de Supponio, Missale. Ao. 1383. MS. Membr. in folio. Ládában vagyon, azért meg nem mutathattam. Én ezen XIV-dik századi Missálén kívül ugyanazon századból tsak egy Missálét esmérek, melly a Károly Fehérvári Püspöki Könyvtárban áll, s egykor a Pisoni Káptalané volt.

4. Heilungs Instrument unter denen Herzogen von Oesterreich vom Jahr 1379. MS. membr. in folio. Széchényi ajándéka, melyet a Leukai Monostorból ennek eltöröltetése előtt szerzett Herberstein eredeti követségi Irataival együtt. Én hoztam el Sopronyból. Mutattam.

5. Deutsch Rationale. Magyarázat a Mise Részeiről német nyelven a főlebb osztozott Ausztriai Herczegek számukra. Kézirat Papiroson a XIV. századból.

6. Liber Precum Ord. S. Pauli latinus, coaevus regimini Ludovici Magni Regis Hungariae Monasterii Csáktornyensis. MS. Chartaceus Saec. XIV. A Nádor Nemes Litterati Sámuelától nem rég vetette általam.

7. Codex MS. Pergamentaceus Theologicus Saec. XV. Scuto gentilitio Joannis de Kanisa Archi-episcopi Strigoniensis in Concilio Generali Constantiensi anno 1413. praesentis. A Nádor vetette velem ugyan Nemes Litterati Sámueltól.

8. Chronicon Regni Hungariae MS. Saec. XV. in folio. Illyésházi Könyvtárában.

9. Jankovich Miklós Gyűjteményében mindenféle régi Kéziratok vagynak, ugymint Classicusok, Magyar országiak, Külföldiek. Minket p. o. főképen érdekelnek Corvinianus Codexei, mellyekkel előbb nem birtunk, Ranzanus Kézirata, melyet Mátyás

Király számára a Magyar Históriaírók irt. Ezt különösen Illyés-házinak Dubnitzai Könyvtárából elvitte előlem s eladta Aszalay. Galeotus Kézirata, Mátyás Király elmés mondatairól s. a. t.

10. XV. s XVI. századból a Museum már elég számos Kéziratokat bir, mellyek közül legnevezetesebbek, mellyeket általam ajándékozott a Pisoni Káptalan. A 2-dik szám alatt említett Boldvai Codex is, ennek ajándéka, s tölem hozatott el a Pesti Museumba.

C) Oklevelek :

Ezeket is már szép számmal birunk, melly Jankovits Miklós oklevelei által igen gyarapodott. A mieink közül legrégebb a Veszprémi Káptalannak 1237-diki levele Aráts faluról a mai Fűred szomszédságában. Széchényi Ferentz Gróf ajándéka. A Mikula-Nemes Családtól ajándékba nyertük Robert Károly időszakából a Magyar országai Szent György Vitézeknek szabályait. Sok az illetén kints is, tsak kezek legyenek hozzája, idő és pénz a kiadásra.

D) Képek :

A mi végre a Museum Képeit illeti, ezek nem tartoznak ugyan szakomhoz s tsak ideig óráig vagynak gondviselésem alatt, mint Jankoviek fegyverei, régiségei, s több egyebei. Azonban még is irhatom a Képekről, hogy ezeknek Lajstromuk kész, s tölem minden szempillantatban általadatható az Igazgatósági Irományok közül. Pyrker Gyűjteménye még által nem adatott, s ennek én Lajstromával sem bírok.

Ki egyébbaránt nagybetsű szíves indulataiba ajánlott különös tisztelettel maradok

Tekéntetes Igazgató Urnak

Pesten, Május 13-dikán 1843.

Köteles szolgája

Horvát István

a Széch. orsz. Könyvtár öre,
a Magyar nemzeti Museum
mellett.